

Sosiaali- ja terveysvaliokunnalle
VNS 1/2020 vp

Valtioneuvoston selonteko julkisen talouden suunnitelmasta vuosille 2021 – 2024

Hyvinvointiala HALI ry kiittää mahdollisuudesta lausua otsikon mukaisesta asiasta. COVID-19 -pandemia muuttaa radikaalisti julkisen talouden suunnitelman (JTS) näkymiä. Kevään lisätalousarvioilla on perustellusti pyritty tukemaan työllisyyttä ja taloutta – julkisen talouden kustannuksella. JTS osoittaa, että julkinen talous tarvitsee entistä kipeämmin päättäväisiä korjaustoimia riittävien sosiaali- ja terveyspalvelujen turvaamiseksi ikääntyvässä Suomessa. Hallitusohjelmaa on uudelleenarvioitava syksyn budjettiriihessä.

Tiivistelmä HALIn lausunnosta

COVID-19-pandemian ja ikääntymisen yhteisvaikutuksesta julkiseen talouteen uhkaa jäädä merkittävä krooninen alijäämä. Hallitusohjelman talouspoliittiset tavoitteet eivät toteudu, mikä pakottaa hallituksen arvioimaan menokehitystä syksyn budjettiriihessä. Myös kasvavia sote-kustannuksia on allkoitava uudelleen. Esimerkiksi hallituksen esitys ikääntyneiden ympärivuorokautisen hoivan lakisääteisestä vähimmäismitoituksesta on vedettävä pois julkisen talouden ja hyvinvointipalvelujen turvaamiseksi.

Lausunnolla olevan suunnitelman mukaan hallitus aikoo jättää kompensoimatta kunnille suunniteltuja uusia velvoitteita. Sote-uudistusta on vietävä päättäväisesti eteenpäin siten, että fokus on hoitoon pääsyn turvaamisessa ja palvelujen tuottavuudessa. Tulevilta maakunnilta ei pidä poistaa mahdollisuutta ostopalveluihin tai ulkoistuksiin palvelujen turvaamiseksi. STM:n hallinnonalalla on varauduttava myös uusiin korona-kriisin aiheuttamiin kustannuksiin.

Hallitusohjelman menolisäyksiä peruttava

JTS:ssä todetaan, että *”hallitus on sitoutunut tarkastelemaan hallitusohjelman toimenpiteitä uudelleen, mikäli niiden toteuttaminen vaarantaisi julkiselle taloudelle asetettujen tavoitteiden saavuttamisen”*. On selvää, etteivät hallituksen normaaliin

kansainvälisen talouden tilanteeseen asetetut talouspoliittiset tavoitteet (75 prosentin työllisyysaste ja julkisen talouden tasapaino v. 2023) tule toteutumaan.

VM arvioi, että työllisyysaste jää 71,8 prosenttiin ja julkinen talous on noin 9 mrd. euroa alijäämäinen vaalikauden lopussa. Kuviosta 1 nähdään, että julkistalouden alijäämä on syvä ja toisin kuin 90-luvun lamassa, vaje uhkaa jäädä krooniseksi.

Kuvio 1. Julkisyhteisöjen yli-/alijäämä suhteessa BKT:hen, %. Lähde: Tilastokeskus, JTS

JTS:n mukaan myös VM arvioi kestävyysvajeen olevan merkittävä: *”Julkista taloutta on sopeutettava pysyvästi, julkisen talouden tulopohjaa vahvistettava esim. työllisyyttä kohentavin toimin tai tulevaisuuden menopaineita hillittävä rakenteellisin uudistuksin, jotta tulot ja menot olisivat pitkällä aikavälillä tasapainossa.”*

Hallitusohjelmassa on 1,23 mrd. euroa pysyviä uusia menoja vuoden 2023 tasossa. Uusien menojen suurimmaksi yksittäiseksi rahoituslähteeksi asetettiin työllisyysasteen kasvu 75 prosenttiin, josta hallitus arvioi vuosi sitten kertyvän 300 milj. euroa lisää vuoden 2023 tasossa. Tämä rahoitus jää nyt kokonaan saamatta, kun työllisyys näyttää jäävän hallituskauden alkua matalammalle tasolle vuonna 2023.

Pysyvien menojen lisäksi hallitusohjelmaan kirjattiin kertaluonteisia budjettitoimia eli ns. tulevaisuusinvestointeja yli 3 mrd. euron edestä, joista merkittävä osa uhkaa muodostua pysyviksi menoiksi, kasvattaen alijäämää myös tulevaisuudessa. Näiden rahoitus on ajateltu toteutettavan valtion omaisuustuloilla. JTS:n mukaan nykyisessä markkinatilanteessa suunnitellut osakkeiden myynnit lykätään vuosille 2021 – 2022.

Sekä nykyisiä että hallitusohjelmasta nousevia pysyviä ja kertaluonteisia menoja on tarkasteltava huolellisesti syksyn 2020 budjettiriihessä. Tavoitteena on oltava työllisyyden ja tuottavuuden kasvattaminen, kestävä julkinen talous (erityisesti kunnat) ja syrjäytymisen vähentäminen.

Myös sote-kustannuksia allokoitava uudelleen

Vaikka koronavirüs lyö loven talouskasvuun ja muodostaa julkiseen talouteen suuren alijäämän, on ikääntyminen edelleen suurimpana tekijänä kestävyysvajeen taustalla. JTS:ssä todetaan, että *”surten ikäluokkien jääminen eläkkeelle on vasta alkua niissä väestökehitykseen liittyvissä haasteissa, joita Suomella on edessään tulevina vuosikymmeninä. Kymmenessä vuodessa huoltosuhde on heikentynyt n. 50 huollettavasta (alle 15- ja yli 65-vuotiaat) n. 60 huollettavaan 100 työkäistä kohden. Väestöennusteen mukaan huoltosuhteen heikkeneminen on jatkumassa ainakin seuraavien 50 vuoden ajan. Vuonna 2070 Suomessa ennustetaan olevan yli 80 huollettavaa 100 työkäistä kohden.”*

Merkittävin ikääntymisestä aiheutuva kustannus julkiselle taloudelle muodostuu ikääntyneiden ympärivuorokautisen hoivan, kotihoidon ja terveystalveluiden tarpeen kasvusta. Vuonna 2040 ikääntyneiden ympärivuorokautinen hoiva rasittaa julkista taloutta yli 2 mrd. euroa nykyistä enemmän, mikäli ikääntyneistä yhtä suuri osa on hoivan piirissä, kuin tällä hetkellä. Jo vuonna 2019 ennen koronavirüsä kolme neljästä kunnasta teki alijäämäisen tuloksen, eikä vuosi 2018 ollut juuri sen parempi.

Hallitus on antanut eduskunnalle esityksen ikääntyneiden ympärivuorokautisen hoivan lakisäätöisestä vähimmäismitoituksesta (HE 4/2020). Kuntaliiton arvion mukaan esitys maksaisi kunnille 470 milj. euroa vuonna 2023 ja 1,2 mrd. euroa vuonna 2033.

Taloustilanteen kiristyttyä oleellisesti tulee tehostetun hoivan ja kotihoidon resurssitarpeita harkita kokonaisuutenaan uudelleen. Tehostetun hoivan mitoitus kytkeytyy yksittäisenä asiana hallituksessa käsittelyssä olevan ns. ikäohjelman toteuttamiseen. STM:ssä on valmisteltu ohjelman osana kotihoitoon liittyvää hallituksen esitystä, jota ei ole vielä annettu eduskunnalle. Nämä hallituksen esitykset tulee käsitellä yhtenä kokonaisuutena. Ikäihmisten talveluita on kehitettävä käytettävissä olevien resurssien puitteissa eri rintamilla. Lisäksi ikääntyneiden oma toiminta arjessa selviytymistä tulee tukea esimerkiksi laajennetun kotitalousvähennyksen avulla.

Valtiovarainministeriö kiinnitti mitoitustalveluudesta antamassaan lausunnossa huomiota siihen, että talveluudesta ei huomioitu JTS:n reunaehdotja kaikilta osin. Nykyistä merkittävästi korkeamman mitoituksen toteuttaminen vaatii mittavia panostuksia henkilöstön lisäkoulutukseen ja myös nämä kustannukset on sisällytettävä JTS:aan. Kuten VM lausunnossaan toteaa, puuttuu kokonaisuudesta ajallisesti etenevä askellus uusista velvoitteista ja niiden kustannuksista liitännäiskustannuksineen. Hallitusohjelma, hallituksen kehyspäättös ja niiden perusteella vuoteen 2023 laadittu JTS ohjaavat sosiaali- ja terveydenhuollon kuten muidenkin ministeriöiden menoja sitovalla tavalla. Ehdotettu sääntely ei mahdollista valtionosuuden korottamista pelkästään lakimuutoksen perusteella.

Hallituksen on vedettävä lakiesitys pois eduskunnasta, jotta julkinen talous saadaan elpymisen uralle ennen uusien merkittävien ei-investointiluontoisten kustannusten asettamista.

Henkilöstön saatavuus on jopa kustannuksia suurempi hallituksen esittämän henkilöstömitoituksen ongelma. On erittäin tärkeää ja tervetullutta, että JTS:ssä kohdennetaan 116,5 milj. euroa lähihoitajakoulutukseen vuosina 2021 – 2024. Hallitus on kuitenkin unohtanut täysin hoiva-avustajien koulutuksen, mikä olisi nopein ja kustannustehokkain keino henkilöstön riittävyyden takaamiseksi. Hoiva-avustajat tulee voida lukea mitoitukseen siltä osin, kun he osallistuvat hoivatyöhön sekä tehostetussa hoivassa että kotihoidossa. Jos näin ei tehdä, lisääntyvät kustannukset entisestään.

Kuntien uudet veloitteet ja niistä aiheutuvat kustannukset on kompensoitava kunnille täysimääräisesti

Hallitusohjelmassa todetaan, että ”kuntien tehtäviä ja velvoitteita -- lisäävät tai laajentavat toimenpiteet -- kompensoidaan nettomääräisesti -- 100-prosenttisesti --”. Sitoumus toistetaan myös JTS:ssä. Tämän lupauksen pitää koskea myös esitettyä henkilöstömitoitusta kuten kaikkia muitakin hallituksen lainsäädännöllisiä uudistusesityksiä.

Kunnille aiheutuva lisäkustannus suuremmasta hoivan henkilöstömitoituksesta on hallituksen esityksen (HE 4/2020) mukaan 207,7 milj. euroa vuonna 2023. JTS:n arvio on puolet pienempi, kun edellä mainittu Kuntaliiton arvio. Kuntien peruspalvelujen valtionosuutta nostetaan JTS:n mukaan kuitenkin vain 167,7 milj. euroa 207,7 milj. euron sijaan. Tämä on vastoin hallitusohjelmaa, jossa kuntien tehtävien laajentaminen luvataan kompensoida niille sataprosenttisesti. Hallituksen lupaus täyttyy nyt vain 80-prosenttisesti hallituksen omaan arvioon verrattuna ja 36-prosenttisesti Kuntaliiton arvioon nähden.

Vanhuspalvelulakiin esitetyt hoivamitoitusta koskevat lakimuutokset tulisivat merkitsemään käytännössä noin 40 miljoonan euron leikkausta kuntien peruspalveluiden valtionosuuteen. JTS:ssä todetaan, että kunnat voivat löytää puuttuvan rahoituksen itse ostopalvelujen tehostamisella (20 milj. euroa) ja digitalisaation hyödyntämisellä (20 milj. euroa). Kuntien suurimpia ostopalveluhankintoja on ikääntyneiden tehostettu palveluasuminen, jonka kustannuksia hallituksen esitys nostaa sadoilla miljoonilla. On irvokasta esittää, että ostopalveluista saataisiin samanaikaisesti 20 milj. euron säästöt. Ostopalvelut ovat jo nyt sosiaali- ja terveydenhuollon palveluissa kunnille selkeästi edullisempi toimintamalli kuin oma palvelutuotanto.

Digitalisaation hyödyntämiselläkään tuskin saadaan merkittäviä säästöjä kuntien omin voimin. Kuntakentällä tuskin nähdään merkittäviä investointeja digitalisaatioon, kun sote-palvelujen järjestämisvastuu on lähivuosina siirtymässä maakunnille.

Henkilöstömitoituksen osalta JTS:ssä todetaan myös, että *”sairausvakuutuskorvauksiin tehtävä säästö tulee lisäämään palvelujen kysyntää julkisella puolella ja tämä huomioidaan peruspalvelujen valtionosuudessa vuodesta 2023 alkaen”*.

Sairausvakuutusjärjestelmän kautta lääkärikäynnin hinta yhteiskunnalle oli keskimäärin 16 euroa vuonna 2018. Terveyskeskuksissa lääkärikäynnin hinta on noin 120 euroa. Pienikin leikkaus sairausvakuutuskorvauksiin aiheuttaa merkittävän siirtymän 3,4 milj. lääkärikäynnin sairausvakuutusjärjestelmästä julkisiin terveyskeskuksiin ja sitä kautta massiiviset kustannukset kunnille. Julkisen talouden ja palvelujen saatavuuden näkökulmasta kohtuuton sairausvakuutuskorvausten leikkaus on peruttava.

Sosiaali- ja terveysministeriössä on lisäksi työn alla asiakasmaksulain osauudistus. Ministeriön laskelmien mukaan tästä tulisi aiheutumaan kunnille noin 45 miljoonan euron lisäkustannukset ja esitys vietäisiin alkuperäisen aikataulun mukaan eduskuntaan vielä kevään aikana. Kuntaliiton arvioiden mukaan kyse on huomattavasti ministeriön laskelmia suuremmasta uudesta rasitteesta kunnille. Esitys johtaisi toteutuessaan kuntien maksutulojen pienentymiseen ja lisäisi kuntien kustannuksia mm. maksuttomien hoitajakäyntien ja alaikäisten maksuttomien poliklinikkakäyntien osalta.

Sote-uudistuksen fokus palvelujen saatavuuteen ja tuottavuuteen

JTS:ssä todetaan, että *”väestön ikääntyminen ei ole vain tulevaisuudessa hämmäyttävä haaste. Sosiaali- ja terveydenhoitomenojen nopea kasvu kiristää jo nyt kuntien taloutta ja vaikeuttaa peruspalvelujen järjestämistä monissa kunnissa ja kuntayhtymissä. Siksi sosiaali- ja terveydenhuoltojärjestelmän rakenteita on uudistettava ja on tärkeää, että sosiaali- ja terveydenhuoltouudistus saadaan hyväksyttyä ja toimeenpantua julkisen talouden kestävyyttä tukien.”*

Kaikki yhteiskunnan resurssit on otettava käyttöön sosiaali- ja terveyspalvelujen saatavuuden ja tuottavuuden parantamiseksi. Korona-kriisi luo lisäksi akuutteja palvelutarpeita ja kasvattaa ns. kansanterveyden korjausvelkaa, kun palvelujen käyttöä lykätään.

Sote-uudistuksessa palvelujen saatavuus on varmistettava kustannustehokkaasti. Erityisesti taantumassa ja sen jälkeen kukaan ei saa jäädä ilman tarvitsemaansa sote-palvelua. Terveyspalvelujen osalta hoitotakuu on keskeinen keino saatavuuden parantamiseksi. Hoitotakuu jää kuitenkin vain sanahelinäksi, mikäli sen tukena ei ole tuntuja sanktioita tai esim. oikeutta palveluseteliin hoitotakuuajan päättyessä.

Hallituksen on tehtävä päätökset, joilla hoitoon pääsy turvataan varmasti olemassa olevilla resursseilla.

Hallituksen tulee taata hoitoon pääsy, mutta muuten kunnilla ja tulevaisuudessa maakunnilla on oltava kaikki keinot käytössä palvelujen turvaamiseksi. Tämä tarkoittaa myös eri kokoisia ulkoistuksia, joilla monet kunnat ovat saavuttaneet hyviä tuloksia sekä palvelujen saatavuuden että kustannusten näkökulmasta. Kansalaisten palveluja ei saa heikentää riistämällä kunnilta toimivia työkaluja.

JTS:ssa on varauduttava pitkäaikaisiin korona-kriisin kustannuksiin

STM:n hallinnonalan uudistukset ja toimenpiteet ovat riippuvaisia lähivuosien julkisen talouden kehityksestä. Ennusteiden mukaan talouskasvu hidastuu keskipitkällä aikavälillä alle yhteen prosenttiin. Kuntien talous on nyt ja tulee olemaan lähivuodet alijäämäinen. Julkinen velka on lisääntynyt korona myötä merkittävästi.

Korona-kriisin seurauksena STM:n hallinnonalan on varauduttava taloudellisiin tukitoimiin useissa eri aloilla. Tällaisia ovat mm.

- lastensuojelun toimenpiteet ja syrjäytyneiden lasten ja nuorten avopalveluiden tukeminen ja ns. terapiatakuun toteuttaminen – sijoitettujen lasten määrä tulee asiantuntijoiden arvion mukaan lisääntymään,
- kotitalousvähennyksen käytön tehostaminen varsinkin yli 75-vuotiaiden kansalaisten osalta julkisen kotihoidon paineiden lievittämiseksi ja
- korona -kustannusten korvaaminen yksityisille palveluntuottajille – poikkeusolojen järjestämisvastuu on valtiolla, kunnilla ja sairaanhoitopiireillä

Sote-järjestöjen toimintaedellytykset turvattava

JTS:ssä todetaan, että *”Veikkaus Oy:n tarkennettujen tuloennusteiden vuoksi yhteisöille ja säätiöille maksettavien avustusten määrärahataso laskee kehyskaudella 360 milj. eurosta 340 milj. euroon”*. Hallituksen on syksyn budjettiriiheen mennessä selvitettävä vähenevien avustusten vaikutukset erityisesti sote-alan järjestöihin ja ryhdyttävä mahdollisiin kompensointitoimiin.

Järjestöt uhkaavat jäädä muutenkin väliinputoajiksi. TEM:n linjauksen myötä yhdistykset ja säätiöt eivät voi hakea Business Finlandin ja ELY-keskusten korona-avustuksia. Mikään sääntely ei estäisi järjestöjen tukikelpoisuutta sikäli, kun ne harjoittavat taloudellista toimintaa. Päinvastoin EU:n de minimis -avustukset ovat

5.5.2020
Lausunto

nimenomaan tarkoitettu laajasti eri juridisille toimintamuodoille – ei pelkästään yhtiömuotoisille yrityksille. TEM:n perusteeton linjaus on muutettava välittömästi.

Kunnioittavasti,

Ulla-Maija Rajakangas

toimitusjohtaja
Hyvinvointiala HALI ry

Lisätiedot:

Joel Kuuva

talous- ja veroasiantuntija
050 414 6444
joel.kuuva@hyvinvointiala.fi

Aino Närkki

johtava elinkeinoasiantuntija
0400 436 438
aino.narkki@hyvinvointiala.fi